

ÉLETEM TÖRTÉNETEI (VIII.)

ERŐS ISTVÁNNÉ KOVÁCS TERÉZ

KÉRŐK

De akkor mán a kérők nyitogatták az ajtót. Kapáltunk valami kései uborkát, mikor egy bácsi a föld végen, gyönyörű két lóval megállt: „Jóska bátya, mennyi hozománt ad a lányával a Pista fiammal?” Úgy megharagudtam, azt gondoltam, az ördög elviszen: „Hát, bácsi, ne azt kérdezze, hogy mennyi hozománt viszek, hanem azt, hogy hozomány nélkül es elmenyek-e hezzá. Nem kell nekem olyan legén, akinek az apja keresi a leánt, még ha száz lánc földje van se!” „Ejnye, de felválták, húgom, a nyelved!” „Fel, mert nekem nincs semmim, csak a nyelvem. S a két karom s a két lábam, semmi más.” „De tán szemed is van!” „Az van – mondom –, de az olyan legénre néz, akit az kiválaszt! Ezt az egyet se anyámnak, se apámnak nem engedem, hogy eladjanak gazdagságba olyanhoz, akit nem szeretek. Választok én magamnak olyant, aki nekem tetszik.” „Hát, kishúgom, ez elég egy szuszra még egy vénasszonynak is, nemhogy egy ilyen kis lánynak.” „Hát jó, akkor menjen, vénasszont kérje a fiának!” Az apám egy szót se szólt. Azt mondja a bácsi: „Te kislány! Te nem tudod, ki vagyok!” „Dehogynem tudom – mondom –: egy olyan anyámasszony katonája, mint a fia. Nem kap más beszédet, ha valakivel megáll, hanem a hozomány jár az eszében. Egy szegény, becsületes embernek elég a szép lány, nem vágyik a hozományra. De a gazdag, az álmodhatik, mert neki nem szégyen. Mert ő gazdag, neki mindent lehet. Alkudhat a lány bőrére. De abból maga nem eszik!” Amúgy se volt jó kedvem, mert az apámmal pont azon osztoztunk, hogy van egy jó gazda, nem kell mellette járjak dolgozni... Még nem es láttam, mán ki akarta csikarni belőlem az igent. Neki nem mertem így kimondani, de azt gondoltam: Péternek mondom, és Pál vegye magára. Majd férjhez megyek én a magam falujába. S többet nem hagytam, hogy ilyesmit beszélgessünk.

Apám kért, hogy maradjak nála, mert az anyám nem fordít rám semmi gondot, mindent a nagyobb testvéremre áldoz, és a házra. El is hittem, tudtam én azt úgylis. De minél gyorsabban hazajöttem a szegénységbe, mert éreztem, hogy én csak övele tudok boldog lenni, az én hajdani iskolatársammal. S a múlt egészen megszépült, s a jövő gyönyörűnek ígérkezett.

Én ráértem. Nem volt még egy törülközőm se – igaz, akkor se, mikor tényleg beléegyeztem, hogy férjhez megyek. (De az még azután később lett). Nem lehetett velem bírni. A férjhez menést, azt már nem! Nem es tudtam elképzelni magam asszonynak. Borzasztónak képzeltem egy asszony sorsát; de azért titokban vágytam. De azt magam előtt is titkoltam.

Volt nekem, aki engem választott, s akit én választottam – de a szüleinek nem keltem. Tiltották tőlem. Legyek református, akkor minden jó. A fiú maga mondta. Neked ha vallás kell, vegyél el reformátust! Én csak ahhoz megyek férjhez, aki engem akar elvenni, ahogy vagyok, s nem a vallást piszkálja. „Akkor az én leszek, mert engem nem érdekel, hogy milyen vallású vagy...” De azért összevesztünk. Egyik se kereste a békülést. De sokszor észrevettem, hogy nézem őt, ő meg engem. Többet voltunk haragban, mint jóban.

Ha nem is sűrűn, de mégiscsak találkoztunk, és már ő nem is titkolta, hogy szeret; s én elfelejtettem a szegénységet. Mert minden este ablakom előtt, vagyis házunk előtt dalolhatta: „Nem látok, nem hallok, rabod lettem, szentem, piros arcú, göndör hajú, szép kedvesem...” S mikor vasárnap, a bál után összepöröltünk, akkor csak énekelt, dalban adta tudtomra, hogy szeret: „Beográdba nem tudják a nevemet, nevemet, de nevemet, majd megtudják, hogyha katona leszek. Az én nevem törökszegfű, lilium, lilium, de lilium, ha meghalok, kinyílik a síromon, síromon, de síromon.” Másodszor az ismétlést mindig így dalolta: „Kedves babám, kialhatod magadat, magadat, de magadat, nem verem ki szemedből az álmodat, álmodat, de álmodat” – akkor már tudtam, hogy neki sincs rajtam kívül, akit jobban szeretne, ha némelykor el is ment más lányhoz. De én biztos voltam, hogy én vagyok az első a többi közt. Már nem volt titok, hogy járunk együtt, az ő szülői is tudták, nálunk bejárt a házunkba. Édesanyám naponta tartotta a prédikációit, hogy vigyázzak magamra, a testvérek, a szomszédok példákval álltak elő. Ideges lettem, s a szegény pírja égette arcom, mikor atól féltnek, amiről én még nem is álmodtam. Azt gondoltam, a mi szerelmünk örök időkig csak ártatlan szerelem lesz.

Hiába szerettük egymást, ha a szülők belekontárkodtak. Először is: nem egy vallásunk volt. Én római katolikus, ő református. Én az ő kedvéért minden vasárnap elszöktem az ő templomába. Őérte, csak egyedül érte. Nem sokat tudtam volna mondani, mit hallottam, mikor minden gondolatom az övé volt: ott van-e, lát-e, és hol találkozunk. Persze ő a parkon

kívül mindig várt. Együtt kísértünk a temetőbe, hogy kettesben legyünk, és beszélgessünk. Százféléképpen elterveztük a jövőt, mind rózsás volt – de hazamenni félttem: tudtam, hogy újra szidást kapok, mert nem a mi templomunkban voltam. Meg is kaptam érte, hogy még nem vagyok a felesége, s máris taposom a családunkat; s mikor már nem tudtam védni magam, elszóltam magam, hogy bárhova jártam, úgysem értettem semmit, mert a gondolatom nem ott járt; és attól a naptól édesanyám örként kísért, úgy vigyázott rám – és mi még a csókokig sem jutottunk. Ő csókolgatta hajam, arcom, kezem, ahol találhatott, de tőlem nem követelte a csókot; és én így nagyon boldog voltam, mikor tudtam, hogy ketten egyedül vagyunk, s ő szeret, és én viszontszeretem. S már titkolni kellett szerelmünket, mert szüleink veszekedtek.

Közben 17 éves lettem, és már a barátnőim közül többen férjhez mentek. Mi nevtük az ő szerelmüket, mert a mienket többre tartottuk. A szülők meg csak veszekedtek, egyik is, másik is tiltani kezdett. Én se törődtem, ő se törődött ezzel, de egyszer mégis elmondta: ha minden hajam szálán arany fityeg, akkor se kellek házukhoz, ha katolikus maradok! Hát mi vagyok én, hát ki is vagyok én, ha már ennyire bánanak, és még ő mondja el az újságot? Elkeseredtem. Elfelejtettem mindent, mindent, ami addig történt, és nagyon fájón, de kijelentettem, hogy ha más hibát nem találnak bennem, akkor csak menjen más lányhoz, aki hajlandó lesz még esküvő előtt az ő szavukra hallgatni, és soha-soha ne jöjjön többet felénk. „Keress másikat, százat. Százat, ezret – de én azok közt nem leszek! Ne gondold, hogy a szüleid a vallást nézik, nem, nem az a baj, máshol keresd. Gazdag családba szegény leány nem kell. Hogy is voltam olyan hiszékeny, s elhittem magammal, hogy én magamért kellek! Fogadj szót nekik! Most ijedtek meg, hogy szegény lány kerül a családba. Tudd meg, nem szeretlek, és meg sem is csókollak. Le is út, fel is út!” Azzal a kaput az orra előtt becsuktam, bementem, magamra zártam az ajtót, sírtam, sírtam, míg el nem aludtam. Idő múltán anyám jött meg, és akkor ő kezdte rá a mondókát. Ne búsuljon, mondtam csendesesen, nem fogok se beszélni, sem találkozni vele, boldogok lehetnek mind... Csak én nem leszek az. Akkor meg az volt a baj anyám szemében, hogy biztos rossz fát tettem a tűzre, s azért elhagyott. Bármit mondtam, nem volt igaz, nem hitte a bánatom. Egyedül maradtam, nem volt kinek elsírjam bánatom. Akkor lettem kétarcúvá. Nappal a vidámság, a nóta, beleöltem magam a nóta, a dalok tanulásába, egyiket a másik után kutattam, kerestem az új nótákat, vidáman énekeltem, más beszédtemám nem akadt, és én lettem a falunk első lánya. Versenyeztek a kezemért gazdagok, szegények, sőt még más falukból is. Akkor már biztos voltam, hogy falu szépje vagyok. Kis tükromön kívül mindenki beszélte – de a kis tükör bánatos, síró szemeket mutatott.

Sokat sírtam, ha egyedül voltam, de rám többet nem kellett vigyázni, mert nem álltam szóba egy legénnyel se. Mikor kérdezte anyám: mikor válasz-tasz? – hát semmikor. Ő sem kell, s más sem kell. Megijedt az anyám, hogy a nyakán maradok, vénlány leszek, akármilyen alkalmon kapott. De csak az anyám. Én meg csak kosaraztam ki sorban a kérőket, hogy nekem még ruhám sincs. De nem is törődött se az anyám, se senki, hogy van-e ruhám, csak hogy a tizenhetet betöltöttem, és a közmondást százszor ismételte, hogy tizennégytől tizenhatig pi-pi-pi, tizenhattól tizennyolcig ki-ki-ki, tizennyolctól húszig akárki: hogy nekem jó lesz akárki, s hogy engem majd elvesz akárki; s hónapok teltek, s mi kerültük egymást, mintha sohse láttuk volna. De a sors másként akarta...

PÜNKÖSD NAPJA

Egy vasárnap délután lehetetlen volt a találkozást elkerülni: mellette kellett elmennem sok hónap után, és ő állt, így hát nekem kellett köszöntenem, hogy „Jó napot!”, és ő felelt: „Jobbat, mint eddig volt.” És mikor a vasárnapi tánc megkezdődött, ki volt az első táncos pár? Odajött, fölkért, és táncoltunk, mintha minden a legnagyobb rendben lett volna. Senki nem volt olyan boldog! Még azt se hánytuk egymás szemére, hogy mással táncoltunk, s hogy egymásra rá sem néztünk. De ő kezdett cigarettázni, ez meg nekem csoda volt. Kérdem, mért cigarettázik. Ő ígérte, hogy míg békében leszünk, nem fog többé. Be is tartotta a szavát, és szépen kibékültünk. De azután ő is más lett, meg én is, ritka estén, hogy ne veszekedjünk, összevesztünk, hogy holnap kibéküljünk, mindennapos veszekedés. Követelőző lett. Csókot kért, csak egyetlen. Hát, gondoltam: nappal? Hát estére megcsókolom: nincs abban semmi rossz. Nem akartam rossz lenni, mindig fülemben voltak az intő szavak: vigyázz magadra! Addig-addig, míg sok kérésre megcsókoltam, és beszaladtam, otthagytam a kiskapuban. Másnap – a selyemgyárban dolgoztam – nem mertem senki szemébe nézni, éreztem, s úgy tudtam, hogy az arcomról leolvassák, és olyan zavart volt a viselkedésem, hogy hátam mögött megjegyzéseket tettek. Nem tudtam védekezni, és azt gondoltam, hogy most újra vége, nem fog többet eljönni.

Másik este még korábban jött, és csak úgy hízott a pirulásomon. Kikacagott, butának mondott, és én rettentő árvának éreztem magam. Nekem senkim sincs, aki megért. Rákezdte, hogy páros csók a legszebb a világon – s akkor elvesztettem a bizalmamat iránta, és hazugnak hittem, mikor sok estéken könyörgött egyetlen csókért, s hogy többé nem követel, csak egyszer, s mikor megtörtént, párjával kérte... Úgy, a félúton nem lehet megállni: ha nem csókolom meg, elárul az anyámnak –, azt meg világ kin-

cséért sem akartam, mert nálunk a csók úgy járt, mint a fehér holló: inkább soha, mint egyszer. Soha nem csókolt engem senki a családban, nem hallottam én, hogy „szeretlek, gyermekem”, pedig édesanyám jó volt, s szeretett is a maga módján. De nem csókolt meg soha, csak én őt, ha apámtól hazajöttem; s ő akkor is hideg volt. Nem tanított szeretni. Apámmal volt mindig fölakadva, apám viszont őt hibáztatta. Nem tudtam eldönteni, ki a hibás, csak azt éreztem és tudtam, hogy egyik nevel gépiesen, hogy a világ lássa, hogy nem dobta el törvénytelen gyermekét, a másik ruházott, hogy lássa a világ, hogy gondja van rám. Szeretetet sehol sem éreztem, csak mind a kettőnek a prédikációját végighallgatni... S akkor esküvel fogadtam magamnak, hogy soha törvénytelen házasságot nem kötök. Azt hangoztatta mind a kettő, hogy azért nem maradtak együtt. De bármiért is, én ittam a keserű pohárt, egy csöppig, helyettük.

Megfogadtuk, ha nagykorú lesz, katonáéktól hazajön, akkor a szülők beleegyezése nélkül is megesküszünk.

Az utolsó napokat, azt, azt nem lehet tollal leírni, azt csak az érti meg, aki ilyet keresztülélt. Csak az érti meg.

Hítt engem is, hogy szökjünk meg. Hát én nem szökök, ha soha férjhez nem megyek se! Nem kell nekem törvénytelen, elvetett gyermek, mint amilyen én voltam... Hazavárom katonaságból, s a szülei beleegyezése nélkül is meg tudunk akkor esküdni.

Úgy pünkösöd táján összeszólalkozott egy barátjával. Az ő titkuk maradt a veszekedés tárgya; valami azért mégis kiszivárgott, de nem volt a kedvemre, mert a veszekedésben az én nevem is szerepelt. És attól a perctől minden este csak azt kezdte és végezte, hogy ha nem leszek törvénytelen felesége, akkor nézzem meg az ő szép fehér karját – az a barátja késsének hízott olyan szépre. A szülei nem engedték a törvényes házasságot, én meg hallani se akartam másképp. Lázálomnak hittem, nem komolyra, egyszerűen kinevettem az érveléseivel, de ő nem tágított. Már csak azzal kezdte beszélgetéseinket: ha úgy akarom, hogy éljen, akkor legyek felesége. Hogy tudtam volna egy küszöböt átlépni, mikor tudtam, hogy tiltnak! Ez még gondolatnak is rossz volt. Ő meg csak egyre: ha őt megölik – s őt megölik, higgyem el –, én megmenthetem, mert akkor együtt otthon leszünk, sehova nem járunk, és nem lesz alkalma a másíknak végrehajtani ígéretét. És hogy mi milyen boldogok leszünk... És úgy lesz, ahogy előre elterveztük: ha katonáéktól hazajön, megtartjuk az esküvőt. Én meg halogattam a férjhez menést máról holnapra, hitegettem: gondoltam, elmúlik a rémlátása, s a szülei is egyszer beleegyeznek, és én akkor nagyon boldog leszek, hisz azé leszek, akit az életemben legjobban szerettem.

De a sors könyvébe más volt írva... 1930 pünkösöd napján megölték. Másnap halva feküdt a ravatalon.

1930 pünkösd első napja, egész délután nem találkoztunk. Nagyon hosszú napom volt, nem győztem az estét várni. Gyönyörű, holdvilágos este lett, és én oly nyugtalanul vártam, hogy a holdvilágos estén a kiskertem virágaihoz bújdoszam, velük vártam, azt gondoltam, jobban telik az idő. Különböznél félni szoktam este kint, de most nem is jutott eszembe a félség. Mikor kiskapunk nyílt, megismertem a lépéseit, és odahívtam a virágaim közé. Nagyon megkönnyebbültem, hogy láttam. De ő nem örült virágaimnak, csak hogy ma jött utoljára hozzám: holnap este a bálból, ha szépen nem akarok hozzájuk menni, akkor csúnyán, erővel elvisz. Én ráhagytam, beszélje ki magát. Mikor indult haza, újra lelkemre kötötte, hogy holnap a bálra úgy öltözzek, hogy másnap az ő házuknál ne érezzem rosszul magam. Ráhagytam. De egy percre se vettem komolyra a dolgot.

Elköszönt. Én, amit sohse tettem addig, néztem utána, míg látszott, a szép, holdas estén. Beszaladtam. Öt perc sem telt el, kopognak az ablakon. Anyám kinyitja az ablakot: két férfi. Egyik öregebb, másik egy legény. Kérdik anyámtól, volt-e ma este itt Jani. Volt, most ment haza, nincs öt perce. Hát akkor a lánya, ha élve akarja látni, rögtön jöjjön oda, mert megszúrta késsel ez meg ez. Úgysem igaz! De mikor az anyám kijelentette, hogy ő is akarja látni, és hogy együtt megyünk, akkor kezdett az eszem működni, hogy talán mégis igaz.

Átöltöztem nappali ruhámba, és szépen négyen, lassan bementünk abba a házba, ahol nem örült nekem rajta kívül senki. Mikor az ajtót kinyitottam, ő az ágyban feküdt. Látásomra (legalábbis én azt hittem), felugrott, és kihányta a véréit. De az orvos is velem együtt lépett be, s engem a másik szobába vittek, míg el nem ment az orvos. Jeget, homokzsákot rendelt a gyomrára, kockacukrot és feketekávét, de ő nem kért semmit. S az orvos elment, s lassan az összegyűlt nép is hazasorakozott; csak én maradtam a betegágy mellett. A rokonság és a szomszédok bementek a szobába eldönteni a történeteket – és engem férjhez adni máshoz... Tudtomon kívül vagy tudtukon kívül: egyikünk sem tudta, hogy milyen közel van a halál. Mi csak beszélgettünk ketten, csöndesen. Én voltam az egyetlen, kinek elmondta szóról szóra a történeteket hajnali három óráig, s akkor elhallgatott. S mikor csönd lett, kijöttek a szomszéd szobából. Anyja egyik ájulásból a másikba esett, a néne is szívbajt kapott, egyedül az apa tudott magának parancsolni. Anyám is készült haza. Elköszöntünk szépen a családtól is. Mikor indultunk, megszólalt a fiú, és nagyon szépen kért, hogy aznap délután két órára újra jöjjenek el, mert ha mellette vagyok, nem fáj sehol sem; és nem fogad el senkitől egy csöpp vizet sem, csak tőlem. Mindenki füle hallatára! Megígértem, hogy odajövök, és hazajöttünk hárman: az unokaöccse, kinek szavát vették, hogy szépen oltárhoz vezet a bátyja helyett, hogy ne kerüljek idegen családba. Még csak nem is

sejtettem! Én csak őt szerettem, s ő még élt. Nem is beszélt se anyám, sem a fiú semmit róla. Eladott az anyám, mint egy lovat. Mindegy volt neki, csak ne maradjak vénlánynak.

Reggel nyolcra hívtak a községházához, hogy mit tudok a gyilkosságról, s hogy ismerem-e egyiket is, a másikat is; mert a gyilkos fiú önként jelentkezett. (És a további tárgyalásoktól megkíméltek.) Két óra helyett tízkor már nála voltam. Az orvos is újra eljött, és beutalta a kórházba. Ő kijelentette, hogy csak akkor megy, ha én beleegyezem. Nem volt szavam. Mit mondhattam volna? Apja, anyja ott állnak sírva, hogy beszéljem rá, s hogy ott meggyógyul, és én próbáltam rábeszélni, hogy fogadjon szót. „Ha te akarod, hogy menjek, megyek, rád bízom az életem.”

És két órakor lehunyta szemét, és egyetlen jaj, egyetlen nyögés nélkül meghalt. Meghalt, meghaltam vele együtt én is. Mindent, mindent eltemettem vele: álmot, szerelmet, boldogságot, örömet. Hazamentem, lement az én napom. Nem szóltam senkihez, hozzám se senki, hagyta sírni.

Másnap üzent, a temetés napján, az anyja, hogy vetek koszorút, s hogy legyenek a halott menyasszonya, és hogy vigyem a temetőig a halott vőlegény bokrétáját. Két órakor a temetés, a holttest az udvarban, három-négy orvos mindenki szeme láttára boncolta. Mindenki nézte – még a fákra is felmásztak –, csak én nem. Borzasztó volt tudnom is, nemhogy látnom egy halottat meztelen szabdalni, hát én nem bírtam még a házukhoz se menni. Kész lett a boncolás, az orvosok autóval visszamentek. Megkondult a harang, értem jöttek újra, fejemre a menyasszonyi koszorút, nagy, göndör hajam kifonták. Sötétké volt a gyászruhám és két koszorúslányomé. Karon fogtak, hárman mentünk a koporsó előtt, én vittem a vőlegénykalapot a bokrétával. Szívem majd megszakadt, de sírni nem volt szabad. Ha egy könnyet látnak a szememben, kiveszik mind a két szemem. Nekem férjhez kell mennem, és majd ne hányják szememre.

Végre kiértünk a temetőbe. Ezer szem nézett, és én alig tudtam lépni, ha nincs a két koszorúslány akik szóval is, tettel is vigyáztak, erősen tartva, hogy el ne essek. A koporsót leeresztették a sírba, és a kalapot a bokrétával együtt a koporsóra dobtam. Örökre elbúcsúztam tőle magamban, mert soha többet a sírjához nem volt szabad mennem. Úgy éreztem, hogy medvének vagyok öltözve. Most jó vagyok, senki nem kérdi, mi vagyok, csak néz, néz mindenki, én vagyok a központ, a halott menyasszonya...

Hát muszáj volt nekem olyan önfejű legyenek? Mért nem szöktem el? Száz más elszökött, és boldog lett, én nem betartottam a szavam, és boldogtalan lettem. Úgy ítélje el a világ, mit is kellett volna tennem. Azóta sem tudtam eldönteni, mert utólag akárhogy gondoltam, úgymint késő volt, vége volt. Csak a bánatnak nem lesz vége. Csak majd akkor, ha az én koporsómra is hull a göröngy.

KOMISZ LETTEM

Üres lett az életem. Nem törődtem semmivel, senkivel, gyűlöltem a világot. Most már soha nem megyek férjhez... A fiatalabb lányokhoz csatlakoztam. Az unokatestvérem, Rózszi lett a mindenem, mindenkim. Mindenkiel kijátszottam. Az volt az örömöm, ha a legént becsaptam. Kijátszottam velük: úgyse megyek férjhez soha. Olyan szépen beszélgettem, mint a mozsika – utána meg elfuttam. Nem érdekelt, ha haragudtak, én csak mentem a magam bolond feje után, s még többet dolgoztam, mint azelőtt.

Elmentem a rostára. Rostáltuk a búzát – terebúzáat legtöbbet – reggel négytől este nyolcig. Mire hazamentem, már a bolond verebek rég elültek. Hatvan dináros napszámval, mikor a kapalásért fizettek tizenötöt. Mint a gép, dolgoztam. Mikor kész volt az a szezon, hogy kapta anyoka a szenest, azt nem mondta, csak kezdtünk Vájnsten zsidónál dolgozni. Hattól hatig raktuk, mértük a vasalószenet egy kétkilós staniclibe, leragasztottuk. Az egész járás a mi pakolta szénnel vasalt. Vájnsten úr meg volt elégedve velünk, de mikor eljött a nagy hideg, abban a hideg magazinban nem lehetett dolgozni, újra elmentem a selyemgyárba. Ekkor már, nyáron, bétöltöttem a tizenkilencet. A huszadik esztendő... Én még nem gondolok a férjhez menésre. Anyoka kapott fűhöz-fához, jó lett volna neki akármelyik kérőm, egyben se kapott hibát. A keresztfiával jóban voltak, erőt szerettek volna, ha ahhoz menyek férjhez. Az semmiért meg nem haragudt, s a hibáim elkönyvelték jóra. Minden jó volt. Ki nem állhattam, de mikor hibát csináltam, akkor jó volt, megvédni a hátam.

Tehencsordára otthon kellett lenni; háromtól ötig nem kaptunk mozijegyet, ott maradtunk öttől hétig. De mindegyikünk tudta, hogy ennek verés lesz a vége. Lesz, ami lesz, de ott maradtunk. Hétkor már jó setét volt. A hold erősen világított. Mű keresztül a nyomáson, futva, mintha az segített volna rajtunk; a hat barátnő, mindegyik elmondta, hogy mivel kap. Én es tudtam, hogy a seprűnek újra lesz dolga. Egyszeriben irigyeltem a legényeket. Mért nem vagyok legén? Azok meg vigyorogtak, kacagták a mű félszünköt. Nekem egyszerre eszembe jutott: odamentem anyoka keresztfiához: „Gyere, édes Samum, kíséj haza! Mert ha nem, kapok...” Az meg kapott az alkalmon, olyan boldog lett, mintha a felesége lettem volna. „Mán es jövök!” Mán tudtam, hogy nincs verés. Az ablak alatt elhaladva anyoka meglátott, ugrott a seprű után – én meg Samut magam elé löktem. De a seprű repült! Ő kapott egyet vele. „Na, keresztanya, na...! Ne haragudjon, velem volt.” Anyoka nem haragudott. De haragudtam én: ezek szerint akárhol vagyok, ha vele vagyok, nem baj!

De komisz voltam! Mindenkinek túljártam az eszén. Mondom: „Most

eridj szépen haza, vacsorájl, de gyorsan! Mire én vacsorálok, átöltözzél a táncra, itt légy!” Én meg gyorsan haraptam vagy hármát, avval átöltöztem. Mondom: „Ha jó Samu, én Rózsínál leszek, az unokatestvéremnél.” Jó. Örült anyoka, hogy végre megjött az eszem. Én meg Rózsához futtam segítségért: én nem megyek vele a táncba, akármi legyen! Ő segített nekem hazudni. „Rózsi, siess! Fussunk a táncba, mert jó a vőlegén! Én meg nem akarom, hogy más legények lássák, hogy ő fizet bé a táncba.” Az úton kötük meg a pántikáját, olyan sietős lett az utunk. Nagy lihegve bémentünk a táncterembe; mire jött Samu, én mán más legénnyel táncoltam. Aztán még Rózsi is bizonyította, hogy meddig vártuk... Honnét! Dehogy vártuk! Alig vártuk, hogy ott legyünk a táncban. Hazafelé elkértem a kulcsot: adja ide hamar, hogy én fussak haza, három kísérőm akar lenni, nekem meg egy se kell. Mihelyt az úti marsot húzták, én mán a boszorkányval szövetkeztem. Nem volt az a legény, aki utolért, mivelhogy én egerutat kaptam, az előnyt nem lehetett behozni. Másik vasárnap az orromra vették, de én azt fel se vettem. Kikacagtam, nem hagytam magam. Csak nekem lett igazam!

A néném be voltak avatva a dologba, hogy valahogy reábeszéljenek, hogy férjhez menjek. Lett volna kihez, de én csak kacagtam a félelmükön. Biztos voltam, hogy kapok, mikor férjhez akarok menni. Az uram is kapott egy-egy kosárt, de ő nem tágított. Azt mondta magának: ha térdig elkopik a lábam, akkor is a feleségem lesz. Ott, a temetésen felfogadta, be es tartotta a szavát. Együtt jártunk hónapokig a vasútra, de énnekem mondhatott, amit akart, a fülem mellett nem volt kert – elrepült. Nem voltam komoly, mindent viccre tettem. A szerelemhez két valaki kell. Ki kellett tombolnom magam: énekeltem, táncoltam, dalárdába jártam, a színdarabokba, moziba, Dunára – ahova csak lehetett társaságba menni. Híttak keresztelőbe, lakodalmakba, én mindenütt ott voltam, minden nótát tudtam, amit a falunkban énekeltek. A legény-anyák nem voltak elragadtatva tőlem, az uram szüleinek se kellettem. De bezzeg ezt nem kötte senki az orromra, hát szakadatlan udvarolgatott az uram. Olyan hűséges volt, hogy azt gondoltam, hogy hát jó fiú lesz, ahogy én akarom, minden úgy van. Egyszer csak kezdtünk beszélgetni a házasságról. Ő is szöktetni akart – de én semmi áron! Mért kell nekem elszökni? Azt mondja, ha nem szökünk el, elrontnak. Mondom: annál jobb – ha olyan vagy, hogy el tudnak rontani, jobb most, mint később. De avval nem dicsekedett, hogy én nem kellek a szüleinek. Még birkóztunk es! El akart erővel vinni vasárnap este; de akkor mán én elhatároztam: ha szépen kér törvényes feleségnek, elmegyek hozzá. Ne legyek itthon útban. Hogy nemsokára vénleány leszek (anyoka szerint)? Egy cseppet se voltam vénleány a magam szempontjából, és kérőm is volt elég. De mikor ez es szöktetni akart, kijöt-

tem a sodromból. Ugyancsak vastagon mondtam a magamét. De ő nem haragudt (legalább nem mutatta).

Hetfűn nem volt divat a leányhoz járni, csak kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap. Hetfűn nem is vártam. Ő meg elment guzsalyosba – hazakísért onnét egy másik lányt. Káslerné meg, anyoka jó barátnője, meglátta. Kedden korán reggel tudtam, hogy más lánnyal töltötte az estét. Kedden este jó: „Jó estét!” Én nem es fogadtam a köszönését, reátámadtam: „Hol voltál az este?” „Otthon” – mondja ő. Én meg szépen: „Otthon? Hát ki kísérte haza ezt a lányt!” „Ki látta?” Mondom én, az nem igaz? Tudta, hogy nem láttam. „Akár igaz, akár nem, de mással voltál. Aki látott, az látott – ide többet bé ne tedd a lábad!” El is ment. Udvarolgatott öt-hat hónapig, aztán, az ő dolguk, mit csináltak, a fő: elmaradtak. Verekedtek? Engem ez mind hidegen hagyott, nem törődtem. Volt mán nekem más, akiről gondolkoztam. Megint csak szóba jött a házasság: hát szökjek el vele. Akkor megint haragudtam veszettül: hát mindegyik szöktetni akar. Volt, hogy megverjem... Kiadtam annak is az útját kerek perec – na, most egyáltalán nem állok szóba többet senkivel. Soha. Míg élek, sohse megyek férjhez sehogy. Se így, se úgy. Kimajmolo, akivel csak ki tudok. Ez lesz a bosszúm. A legényeknek, az anyáknak hadat üzentem. Mikor legjobban belém habarodnak, akkor rúgom ki.

LÁNYKÉRÉS

De ez csak két nap tartott, ez a lelkiállapot. Kedden este jó szomszéd-asszony, hogy „Juli né, jöjjön oda egy kicsit!” Odament – hát ott van az én régim! Nem sokat köntörfalazott: „Otthon van-e a leánya?” „Otthon” – mondja anyoka. „Akkor odamenyek.” „Hát eridj...” Az meg kapta magát, s odajött. Köszön: „Jó estét!” Na megállj, gondoltam, megemlegeted ezt az estét. „Azt se mondod, üljek le?” „Hát ülj le!” „Nem adsz diót?” „Hát egyél!” Ő meg szépen odakucorgott mellém a küszöbre, ő is enni kezdte a diót. S elkezdte mondani újra a házasságot, hogy most mán megkomolyodott, belátta, hogy tévedett, béküljek meg. Szombat este küldi a követasszonyt, és kikérnek. Elhagytam, mondja végig.

Nem volt férjhez mehetnékem, mert az én tulipántos ládámnak a fája még el sem volt ültetve... Sehöl semmi, csak éppen ágyam meg egy sifonom volt, s az is üres. Nem volt egy törülközőm se. Mivel tudtam, hogy nincs, így halogattam a lánykérést – amíg aztán egész komolyan megmondtam az okát: semmim nincs az égvilágon. (Ez hihetetlennek hangzott, mert akkor is dolgoztam a selyemgyárban.) És nincs is kilátás, hogy valamikor is legyen, mert elnyelt a házépítés mindent. Házunk, a szép két-

szobás (az utcára négy ablak) – üresen. A tizenkilenc esztendő t aratáskor eltöttem. Most november.

„Nősülhetsz, amikor akarsz, de én még nem menyek férjhez.” „Kire vársz?” Sorolta a neveket. Én ehhez se, ahhoz se – hozzád se. Mondjam meg az okát, ha ő nem kell, mért nem kell más. „Tudd meg, hogy mért! Nekem még egy törülkőzőm sincs, mivel menjek férjhez? A faluban a leg-szegényebbnék is van valamije... De nekem semmim nincs az égvilágon, de semmi...” „Ha csak az a baj, az nem baj. Majd ha megesküszünk, ves-zünk együtt.” „Könnyű ezt mondani! Én senki házába nem mehetek, ér-ted-e? Mivel menjek!” „Ez se baj: eljövök én ide, nem akarlak én hazavin-ni. Hat esztendővel tovább élek, ha eljövök hazulról. Nekem sincs sem-mim. A pénzem mind elszedték erre, arra...” Hát akkor ez se olyan ga-zdag, mint én, gondoltam magamban. „Azért én még nem mehetek sehogy se. Nekem kell vennem esküvőruhát, cipőt, kabátot, menyasszonyi koszo-rút... S ha ezt kivárod, akkor nem mondom... De addig ne is ál-modj!”

És kívárta. Vettem ruhát, cipőt, kabátot. Mikor meglátta az új kabá-tom – gyönyörű háromnegyedes, sötétkék –, akkor azt mondja: „Na, jövő szombaton jövünk kérni, szóljal anyádnak, hogy tudja!” Minden este kér-di, szóltam-e. Nem. Csütörtök este megint kérdi. Nem szóltam én semmit. „Mire vársz? Jó, majd szólok én.” Befogtam a száját, ne tudja mondani – de ő csak elmondta: „Juli néni, szombat este jövünk lány-kérőbe, ha ideadja a lányát.” Anyám megölelte: „Jaj, nem bánom; édes fiam, csak meg ne verd soha...!”

Hát ennyit érek én? Így, egy szóra, kapva kap! Hát így meg vagyok én unva... Ordítani tudtam volna, úgy elkeseredtem. Ők ketten örültek, én meg belől sírtam, mikor hazament. Most mán menyasszony vagyok, jön-nek a kérők... „Hát, anyoka, ne mondja senkinek: milyen hülye vagyok, megteszem, hogy összeveszek, s akkor ne kacagjon senki, hogy elhíresztel-tük, s mégse lesz meg a lánykérés...” Hallgatott es anyoka, nem szólt sen-kinek, csak majd szombat este, mikor meggyújtotta a lámpást, futott el. El-hítta a testvéreméket s az ő kisebb testvérjét, hogy illendően várjuk a kérő-ket.

Én aznap es a selyemgyárban dolgoztam, de senkinek nem szóltam egy szót. Este: takarítás. El akartam lógni, de sehogy se sikerült. Fél hatra kész lettünk. Csak ketten maradtunk egy szomszéd kislánnyal. Mondom: „Gyere, Erzsike, kerüljünk el mindenkit, amért nem vártak meg!” Tudták a kérők, majd csak nyolc óra után jöttek. Sötétkék ruhamba öltöztem, a ha-jamban fekete pántika, úgy vártam a kérőket. Másnap elmentünk, beirat-koztunk, hogy három hét múlva esküszünk. A hirdetés alatt folyt az alku-dozás: hol lesz a lakodalom, mi kell, kik lesznek a mozsikások, kiket hínak.

Én meg mentem dolgozni. Esküvő előtt kikéredzkedtem a gyárból, hogy holnap esküszünk. Kaptam három napot. (Persze azt nem fizették.)

Jöttek a lánykérők. Hát nem nagy ceremónia volt: egy galampárt kerestek – amit szívesen oda is adtak. Az én rokonságom, az ő rokonsága szűk körű murit csaptak: elbeszélgettek, mindenki mosolygott, énekeltek – csak a menyasszony volt szomorú... Ki vette észre? Mindenki a poharával volt elfoglalva. Amúgy is: az arcom csattant ki a pirosságtól. Éjfél utánig tartott a jókedv, míg lassan szedelőzködtek.

Másnap nyolckor mentünk iratkozni a községházba. De apám nekem nem volt... Itt a jegyző jó pénzért elintézte, hogy ne is hívják az apámat. Így beírtak. Azt se tudtam, hogy kellett volna apám beléegyezése a házasságomhoz. A törvényeket se nem ismertem, se nem törődtem velük. Három hét gondolkodás, ha valamelyik visszalépne (ez falunkban nagyon ritka eset volt, hogy egyik vagy másik visszalépjen). Akkor elmentünk a paplakra, hogy ott is beiratkozzunk, és a szószéken a házasulandókat kihirdetni három vasárnap délelőtt. A református templomban lesz az esküvő – közben a vőlegény is a katolikus hittanra járt, mind a ketten katolikusok vagyunk. De anyósom református volt, ő ragaszkodott ahhoz, hogy a fia református templomban esküdjék. Esküvő előtt való délután, mintha akkor jutott volna az eszébe: gyere fiam, menjünk el a paphoz, hívatott. Mikor odament: nézd, édes fiam, nincs esküvő, ha nem veszel úrvacsorát... Hát vett. Ezzel meglett, hogy ő református. Csak hogy megeskítsen a pap. A pap meg azt ígérte, hogy az esküvőlapot beküldi a városba, a katolikus hitközségbe, és lelkemre beszélt, hogy az mindegy, melyik templomban esküszünk. Itt is Miska sógor nagy befolyással intézte a dolgokat: azt mondta: hogy ő mint presbiter elintézte, mintha én is református lettem volna.

A három hét leteltével, az utolsó vasárnapon hitták a vendégeket. Nekem mindegy volt, kit hínak, oda se ügyeltem. Anyoka elment vőlegény szüleihez Miska sógorral, hogy kit hínak ők, kiket hívunk. Egyik is hetvenöt párt, a másik is, így mondták. Pedig az nem azt jelentette, hogy hetvenöt pár, hanem annyi család, azoknak a gyermekei... Még a pókás babát is elhozta, akinek volt. Arra a részre volt egy külön szoba, ahol a babát vigyázták. Az anyjának szóltak: „A kicsike sír!” Az bément, megszoptatta, s ment tovább mulatni.

Így aztán megegyeztek szépen, hogy egy korcsomába híjják a vendéget, együtt fizetik a korcsomát (pakura-, petróleumlámpások égtek). Együtt fizettek mindent. Ahogy apósomék akarták, úgy lett minden. Miska sógor volt a gazda, vagyis násznagy, ő hívta fel a figyelmet, hogy kell felkészülni

egy ilyen nagy lakodalomra. Adtak a boltosok mindent hitelbe – a sógorom szakállára: ha valamit nem tudnának lakodalom után kifizetni, akkor sógor fizet. Így aztán összeírták a névsort, és vasárnap hívogattak. A násznagy egy vőfélyvel házról házra járt, felpántikázott bot a kezükben, a mejjiken bokréta. Szerencsés jó napot kívántak a házigazdának, mindenki bevezette a szép tisztaszobába, megbecsülés végett; akármilyen szegények voltak, akkor is elmentek, még ha kölcsönpénzből, akkor is. Csak betegség vagy valamilyen haláleset jött közbe, akkor nem mentek – de küldtek valami ajándékot. Úgy verselt a násznagy: „Igen szépen felkéri Erős József és neje, hogy e hét folyamán István fiuk menyegzőjét megtartják, mint szívesen látott vendéget általam ezennel meghívják és el is várják (szombaton vagy csütörtökön és kedden, ezen a három nap volt csak a lakodalom, más nap nem jött számításba). Mint szívesen látott vendég, szíveskedjenek megjeleni.” A vőfény odalépett, és a kezében hozott pántikás évegből megkínálta. Akárhogy kínálta, tudták az illetet: egy cseppet. Itt jobban csak imitálta az ivást, mert a következőnek is kellett jusson. A többi vőfények a legényeket hitták, a nyuszolyók meg a leányokat. Ez azért volt, hogy a legényeknek megsuttogták, hogy melyik leánt híjják el a számára. Ez egy kicsit titok volt, de volt olyan is, aki nyíltan megmondta, ha ezt a leányt nem híjják el, akkor ő se menyen. Volt hat vőfényem, hat nyuszolyó, ezek csak aranypilizték a szász füvet s a lakodalom napján feltűzték a vendégek mejjire, ki hogy jött. Ez a szász fű olyan örökzöld virág, máshol nem volt található, csak a temetőben, s ha nagy hó volt, a hó alól is kiszedték. Szegény nyoszolyók, sokszor majd megfagytak! S ha nem kapták meg, akkor rozmaringot vettek – de mindenképpen felbokrétazták a vendéget.

Nem tudtam élvezni leányságom utolsó napjait. A selyemgyárban dolgoztam mint kötőleány, reggel héttől este ötig. Mire hazaértem, hat óra volt, akkor már rég sötét volt. A ház teli vendégekkel: segítséggel. A leves-tésztát gyúrták, serítették, laskatésztát vágták, mások a kalácsot sütték, a tyukokat vágták – hát kész felfordulás volt. Egyik énekelt, másik nyakalta az itókát... Éjfél előtt nem volt lefekvés egész héten. Nem gondoltam, hogy olyan nehéz menyasszonynak lenni!

Minden este jött a vőlegény. Neki könnyű volt: az őszi munkát elvégezték, este akármilyen későn feküdt, reggel hagyták aludni, hogy legyen kipihelve. Kaptam három napi szabadságot: szerdát, csütörtököt és pénteket. Csütörtökön volt az esküvőm, előtte egy nap, utána egy nap. Előmbe jöttek a gyárba: lépjek vissza. Ezt mondták, azt mondták... Én azt mondtam: elhatároztam, ha fát vágnak rajtam, akkor is kitarok. Lehet, nem emberevők – de mikor este egyedül lefeküdtem, akkor sírtam... Hát ez az a boldogság, amiről olyan sokat álmodtam ébren ezer gyönyörűséget, boldogságot, szerelmet? Hát ez a valóság? Vajon min-

denhol így van ez? Nekem csak a dolog jut, a küzdelem, még menyasszony koromban is...?

Eljött a siratóeste, az esküvő előtt este. Hát akkor úgy összegyűlt a dolog! Mindent lepakolni a kocsmába, egy ott kell aludjon, nehogy mások egyék meg a vendégnek szánt ételt. A nyoszolyóim, vőfélyeim, mind a kedvem keresték: hát úgy illik, a menyasszony szomorú legyen? Fáradt voltam, majdnem sírtam, mikor láttam leánytársaim igyekezetét, hogy felvidítsanak. Hát eltört a csiporka... „Hát megbántad ezt a lépést?” Mindent bántam, még azt is, hogy születtem. Vágytam csendre, nyugalomra. Igazi siratóestém volt, tiszta szívből sírtam. Végre hajnalra magunkra maradtunk.

AZ ESKÜVŐ

Alig hunytam le a szemem, s máris virradt, keltett fel az anyám: „Kelj fel, fiam, nemsokára jönnek az asszonyok felöltöztetni.” „Ne jöjjön senki! Majd magam öltözök.” De még el sem mondtuk, mán hárman-négyen jöttek a menyasszonyt öltöztetni. Addig jöttek, hogy alig tértek a házba. Akkorjában jött divatba, a menyasszonyi koszorút felváltotta a fátyol. Én is ragaszkodtam, hogy mirtuszkoszorúm és fátyolom legyen. Máskor egyedül öltöztem: igaz, a tükrömmel: ahány szoknyát magamra vettem, azt mind megnéztem, még meg is táncoltattam a tükör előtt, hogy vajon szépen repül-e – most meg mindent más... Ezt bírni kell. Muszáj volt segítenem, olyan lazán kötték rám a szoknyáim, az úton mind elszórtam volna. Végre megengedték, hogy én kössem meg a szoknyákat. Végre – tán órák hossza is volt, vagy csak úgy tűnt – mikor a felső rokolyám felvettem (gyönyörű, ráncba szedett rokolya, vagy – akkor mán úgy mondtuk – lerakott szoknya); a réklím, az is erőst szépen varrva, gallérgyári, vagyis készen véve... Nem sokan költöttek olyan gallérra, azt külön megbámulták – utóvégre többször nem leszek menyasszony, most kiteszek magamért, amit eddig éltem, spórolás, szegénység, ez most ne látszódjon rajtam!

Hát nem látszott. A fátyolt, azt biztosan tudom, hogy egy óra hosszat babrálták: így nem szép, másképp, így szép... megint elrontották. Egynek szép volt, másiknak nem – én egyedül tizenhatszor is kész lettem volna! Végre a menyasszonyi koszorú is a fejemre került. Akkor egyszeriben mindenkinek nagyon szép lettem. Annyira dicsértek, hogy nem kértem belőle. Az arcom égett, piros lettem, lángolt, égtem szégyenemben: szégyelltem a nagy szépségem. Szaladtak, hozták a kistükröt. Nézem magam – hát nem csalódtam: én is nagyon szépnek láttam magam. Kértem a nagy-tükröm, amelyikben talpig látom magam. Ma én leszek a falu tárgya, ha szép vagyok, vagy nem.

Kaptam azért magamon igazítani valót. Ott maradt az egyetlen ékszerem: a kis aranyláncom a keresztzel. Ez volt az ékességem; és egy gyönyörű gyöngysor. (Azt nem a pénzem bánta. Egyszer eljártam a verseci búcsúra, a hegytetőn találtam. Nem akadt gazdája, így az enyém maradt. De az anyyi színben csillogott, ahogy a nap akarta. Igazi drágagyöngy volt, én nem is tudtam az értékét, csak majd húsz évvel később, mikor Teruskámnak adtam, és egy ékszerész udvarolt neki, az mondta, hogy micsoda nagy érték.) Ez is felsorakozott reám. Sohse szerettem az apró csecsebecsét, megvoltam nélkülük. A fülemben egy piros kövekkal díszített arany fülbevaló, de a fátyol a fülem is eltakarta, így csak a láncocskám ragyogott, s a gyöngy.

Igazán szépnek láttam magam. Semmi illatszert nem engedtem se arcomra, se ruhámra. Én anélkül akartam szép lenni. Az arcomról a pirosság el nem tűnt; mert mindenki csak a szépségem dicsérte: „De rég láttam ilyen szép menyasszonyt!”, és megcsókolta. Annyi csókot kaptam, hogy egy hosszú kocsira reáfért volna. Mindenki csókját éreztem az arcomon, legszívesebben lemostam volna... A szerencsekívánatoknak vége-hossza nem volt. Ezt én mind csak úgy, mintha munkán lettem volna: ez is a programhoz tartozik...

Nyolc órákor nagy zenezsóval jött a vőlegény násznépe. Kikért a násznagyuk, az én násznagyom odaadott, és kezdte a menyasszonybúcsúztatót. Azt hittem, fából faragott bábu vagyok, éreztem, hogy szívem sincs, és egyszerre csak sötét lett előttem a világ, semmit és senkit nem láttam a könnyeimtől, mire megfogott gyöngéden az anyám, és megcsókolta, utamra bocsájtott. Ő is sírt – de én tiszta szívből sírtam, sírtam, elvesztettem azt a kő- vagy faszívet. Megenyhültem, s elfogytak a könnyek, egy perc alatt átváltoztam. Engedelmes lettem: amit mondtak, csináltam, sorra csókoltam a vendégeket. És ekkor a két násznép egyesült (de azért mégis mindenki tudta, a menyasszonyhoz tartozik, vagy a vőlegényhez). A vőlegény vendége rákezdte az úton kiabálni: „A menyasszony pendelye félig fel van felseve!” Az én vendégeim persze nem maradtak adósok: „Menyasszonyunk nincs kifestve, mégis szebb, mint a vőlegénye!” „Az én cipőm sorakatlan, a menyasszony fogatlan!” „Az én cipőm vágott szárú, a vőlegén tártott szájú, ujjuju!” „Vőlegényünk házasodik, a menyasszonyhoz támaszkodik!” „Az én tyukom bogojás, a vőlegén de kurvás!” „Fejünk felett fecske száll, menyasszony sem többet lány!” „Aki kiállt a kapuba, piros rózsa a markába!” „Ez a kislány jaj, de nézi, menyasszony szeretne lenni, ujjuju!” „Aki eztet irigyli, a nyavalya törje ki!” Hát csak úgy tromfoltak, míg a korcsomába értünk. Közel jöttek, hogy halljam. Akármí dicséretet vagy gyalázatot kiáltottak, azt mind mosolyogva zsebre tenni... Utóvégre nem muszáj menyasszonynak lenni! Szabad megszökni is – aki mer...

Nagyon szépen szólt a zene, a nép nagyon szépen énekelt, vagyis dalolt. Azt figyeltem. Csak az volt a borzasztó, hogy nagyon szépen kellett viselkedni, csöndesen mosolyogni, mikor a zene úgy szólt, hogy a szívem is, minden csepp vérem táncolt volna! De nem illett.

A kocsmához érve az örömszülők az ajtóban vártak. Újra a verselés és ének: „Gyere ki, te örömanya, nézd, mit hoztunk! Ezért a szőke lányért fáradoztunk. Ha nem tetszik, visszavigyük édesanyjának, édesanyja felneveli gyöngyvirágnak.” Egy-két táncnótát, ropogóst muzsikáltak, és készülődtünk az esküvőre, hogy idejében érjünk vissza az ebédre. Először a község háznál volt a törvényes esküvő. Oda csak a két tanú s vőlegényem mostohaapja, Varga Samu írt alá a külön élő Erős József helyett. Az igent elmondtuk, aláírtuk a házassági szerződést, és akkor mentünk a templomba.

Visszaértünk a kocsmába, akkor kezdődött az igazi lakodalom. „Kicsi nekem ez a ház, kirúgom az oldalát, ujjuju!” „Aki nem tud mulatni, menjen haza aludni!” Na, aztán mindenki mutatta, hogy nem kell hazamenjen. „Aki nem tud ujjantani, nem kell annak semmit adni!” A jókedvnek nem volt határa. Mikor a násznagy szépen kérte, hogy „Ki-kis tisztességgel az asztalhoz üljön”, lesorakoztak az asztalok mellé, megebédeltek. Teli hasval még jobb kedvre derültek. Annyi volt a nóta, hogy egész nap, egész este nem fogytak ki a dalból. Mikor nem muzsikáltak, az asszonyok a bálterem közepén énekszóra táncoltak.

Este nyolckor újrakezdte a násznagy: „Csitt, csendesség, a Jézus neve dicseréssék!” Erre mindenki elcsendesedett. „Kedves násznép, kérem, aki az örömszülőknek valamit szánt vagy a menyasszonynak, az jöjjön ide, ehhez az asztalhoz ajándékbemondásra!” Két porcolántányért a kezében tartott, abba tette mindenki az adott ajándékot. A pénzajándékot kapták a szülők, hogy a költségeket fedezzék, a menyasszony meg mindent, ami nem pénz volt. Minden család száz dinárt adott (az abban az időben egy méter búzának az ára volt). Ha száz pohárt kapott a menyasszony, az az övé volt. Odaültem az asztal mellé, mellém a nyoszolyóleányok, akik elvették az adott ajándékot, megvigyázták. „Megest halljon szót menyasszony asszonyom, milyen szép ajándékával kedveskedik ez es ez (mondta a nevét az illetőnek). Kegyelmednek arra ígéri magát, hogy több ezer ennyit ad vissza, s ha nem tudná visszaadni, fizesse meg a jó Isten! Köszöni a menyasszony s a vőlegény az adott ajándékot!” S mán mondta másik ajándékát.

A vőlegényem kapott két malackát, egyet a keresztapjától, egyet a nagybátyjától; kilenc inget. Én kaptam négy malacot a keresztanyámtól, egy gyönyörű németes párnát, mindenki adott kisebb-nagyobb ajándékot, amire én álmat se láttam. Gyúlt-gyúlt az ajándék, egy kosár, kettő, három, négy, öt... Minden, ami egy konyhába kell, az minden volt. Felső ruhák,

alsó karincák, törülközők, kendők, takargató (kenyeret letakarni), óra, edények... Annyi ajándékot kaptam, jobban örültem, mint a lakodalomnak, ahol én voltam a központ. Nem is jutott eszembe, hogy egyáltalán kapok ajándékot. Volt két testvér – nemhiába hívják némelyik férfit székelly góbének, de vannak az asszonyok közt is hét hájjal megkent asszonyok –, hát fából csináltak egy fiúcskát. Hát az fiúgyermek volt. A legényeket odasorakoztatták, kitanították, hogy szegény fejem legszégyenítse nek. Ez nekik mind játék volt. Mikor száz papírosba beletéve, csak gyúlt a papír, mire végre kipottyant egy fiúcska... A vőlegény velük kacagott. Lehet, jobban engem kacagtak. Én meg se hótt, se eleven nem voltam, úgy szégyelltem magam. Mindent mondtak: hogy az első fiú lesz... Minél jobban pirultam, annál nagyobb lett a jókedv. A násznagy is pödörte a bajuszát, hogy a zsvijaj egy kicsit csendesedjen, közben ő is jókat kacagott. Jaj, bár a vőlegény is szégyenkezne! De az csak mosolygott.

Az ajándékmondás után feltálatlak újra a vacsorához: tyukhúsleves laskatésztával, utána disznóhúspaprikás, akkor hozták a sült tyukhúst salátával, akkor utoljára jött a töltött káposzta, utána a sütemények. Vacsora után, éjfél után megint lett dolga a násznagynak. „Csitt, csendesség, a Jézus neve dicsértessék! A menyasszonyunk szájából elhallik egy jajszó: mit tegyen, mikor a háznál nincs pénz, se semmi? Mibe takargassa bé gólya hozta kisfiát? Se pókapárna, se ingecske, se főkötő, se pókakötő, se haskötő, meg pelenkára való sincs. Hát elkezdjük a menyasszonytáncot, hogy legyen miből vegyen szegény.” Egy székre ültettek, a testvérem odaállt a násznagy mellé: ha teli lesz a tányér, majd ő a karincájában megvigyázza. „Eladó a menyasszony!” Csárdást, még hozzá gyors csárdást mozsikáltak. Egy fél dinárt, egy dinárt dobtak a tányérba. Én, aki a táncért elmentem volna Amerikáig, hát élveztem a menyasszonytáncot. Repültem! De repítettek úgy, hogy ne panaszkodjak én se, más se, mert pénzért többet sohse táncol. Hát jártuk. Sokszor négyfele húztak, olyan gyorsan mondta „Márikáé a menyasszony!” – de repült a Rózsika pénze, „Rózsikáé a menyasszony!”... Két táncos férfi (mán jó harmincas években voltak) összebeszéltek: te leszel a guzgán, én a hörcsök, te fizetsz nekem, én neked. De vigyázz, más ne tudjon táncolni! „A guzgányé a menyasszony!” Odaugrott, mint a szélvész, repült, ugrott. „A hörcsöké a menyasszony!” Míg a násznagy: „Leül a menyasszony tíz dinárért!” Egy percig se ültem. „Eladó a menyasszony!” Hát négy méter búzát tudtam volna venni a menyasszonytáncpénzből. Míg jött a vőlegény. Haragudtam: szerettem volna még táncolni... De tíz dinárért megvett, kifutott velem együtt a bálteremből. Akkor vittek kontyolni.

KONTYOLÁS

Addig sohse láttam, hogy tulajdonképpen hogy megy végbe a kontyolás. A vendégeknek hordozták a kontyolókalácsot, minden vendéget megkínáltak, és tyukhúst, amelyik ki volt választva (a legszebb tyuk, az kell a kontyolóra). Hát addig, míg a kontyolás tartott, addig újra: ki tud több viccet. A menyasszonyvendég kínálta (azok kötelessége volt): „Kóstold ezt tyukhúst, ez finom!” A másik: „Hát, csupa finom – láttam, mikor a döglött tyukot készítettétek. Mán háromnapos dög volt.” „Hát nektek még ilyen sincs, a vőlegény nem ura venni egy tyukot. „Az vesz – de nem ilyet! A dereka el volt törve, kiment a formájából.” A vendégek odamentek, hogy hallják, hogy csufondároskodnak egymással. Volt, aki látta, hogy egyik nem tud jó viccet, átvette másik akkor. De a tyuk, akármilyenek mondták, elfogyott. Akkor – fősvénynek mondták; a másik vissza: „Hát egy hete nem ettetek, vártátok, hogy mű hozzunk ennetek.” Ez addig tartott, míg a menyasszonyból menyecske lett.

Elvittek a szomszédba nagy csendben. Zárt ajtóknál átöltöztem. De a ház asszonynéppel tele volt. Se egy leány, csak mind ördögbordák. Mire megpihentem a sok ide-oda ugrálástól, úgy szakadt le rólam a víz, hogy hárman is törültek rólam az izzadságot. Nem volt szabad innom egy csepp vizet. Ők mán biztos tudták, hogy egy csepp víz a halálom lenne. Hiába kértem szépen egy cseppet. „Majd sorjában, leánykám, várj egy kicsit!” Hát vártam. Azelőtt nem tudtam elképzelni, hogy mért vannak a kontyolón olyan sokáig. Minden rosszat gondoltam a menyasszonyokról, csak arra nem gondoltam, ami az igaz. Nem volt sietős az asszonynépnek a kontyolás, ők már tudták, hogy mi következik, megemlegeti sokáig a menyasszonytáncot... Egy dinárért vagy fél dinárért kell, ha egy lépést is. Hát én a háromszáznyolcvan dinárért annyit táncoltam, legalább ötszáz kézen mentem keresztül, hát az nem mindegy, egy fél órában vagy negyed, ki tudja... Azt ki is kell pihenni. S addig a vőlegény kerülhette a házat, hogy béeresszék. Nem volt olyan szép vőlegény, vagy előkelő – itt nem volt személyválogatás –, leskelődhetett a lefüggönyözött ablakon, ami már előre el volt készítve, de lelkiismeretesen, ez örök titok, a vőlegények részére. Míg teljesen meg nem pihent, addig csak a szóáradat, kacagás... És nekik is kellett pihenni egy kicsit, tereferélni, s a menyasszonyt ugratni, a vőlegént vártni. Mikor teljesen megpihentem, többé nem izzadtam, akkor ugyancsak szemügyre vettem, milyen az újasszony-ruhám. A vőlegény kellett vegye az első fejkendőt, és arról már meglátszott, hogy van béválva a szülőknél: minél szebb, drágább volt a kontyolóruha... A fejkendőt hitták kontyolóruhának. A ruhát, amibe öltözött, az rokolya s rékli (de egyben gúnyának mondtuk).

Akkor aztán kezdődött a kontyolás. Tízszer is feltették, lebontották, míg végre megegyeztek, hogy jó. Akkor jó erősen odacsapkodtak a kontyhoz, mintha oda akarták volna szegelni. Megállt előttem, újra odacsapott jó erővel, előbb a kontyra („Ide tettem a kontyot”), s ide előlről odalegyintett a homlokra („...ide a gondot”). „Mától fogva nem leszel egyéb, mint gondhordozó. Akármilyen jó dolgod lesz, gondod, az mindig lesz: az uradra, szüleidre, gyermekeidre. Csak a koporsóban szűnik meg a gondod. Ezt jól figyeld meg, ez minden asszony sorsa. Mindent figyelj! Mikor a drága először kilépik a hámistrángból, ne légy málé maróka! Vagy téged szeressen, ahogy fogadta, vagy senkit! Erre vigyázz! Mert mikor fut a más macskája után, ott a boldogság felborul, méreggé válik a legtisztább szerelem. Az egyik szemed a kezire, hogy alattomban a gabonát ne hordja itókára, a másik szemed a lábát, hova jár, mit csinál.” Ilyen jó útravalókkal látták el az új menyecskét. Biztos mindegyik a maga tapasztalását mondta el.

Végre elküldtek a vőlegényért s mozsikásokért, hogy visszakísérjék a bálterembe az új párt. De mielőtt jöttek mozsikások, leültettek egy székre, s két ördögborda, kitanult, rafinált két asszonyt kétfelől mellettem – ez volt a vőlegényszégyenítő (ami nem is árt a férfiembernek: bár egyszer piruljanak istenigazából). Mind a hármunkat fehér lepedővel leterítették, akkor zárták ki az ajtót, bejöhet a vőlegény. A három letakart alakból válassza ki a feleségét. Ugyancsak szurkálták a lepedőt. De hogy mégis ne szégyellje meg magát, amíg gondolkozott, hogy melyik es lehetek, a nénje a szemivel intette meg, hogy melyik vagyok. Odaugrott, a lepedőt lekapta rólam – a másik kettő a nyakába ugrott, alig tudta lerázni magáról a két ragadályt. Mint a csiriz, úgy viselkedtek. Közben nagy kacagás, láрма közt odaértek a mozsikások, visszakísértek újra a bálterembe. Ott újra kézfogások, csókok számtalanja. Az új pár, ketten kezdtünk táncolni, az új asszonyt vagyis a menyecskét, hogy is járja a táncot. A nyoszolyólányok, a vőfények, mikor az új pár belépett, levették a koszorút, bokrétát: itt már nincs szükség, nincs menyasszony, menyecske van. És mindig azt muzsikálták, hogy „Nemsokára menyasszony lesz ebből a lányból, magas kontyot kerekít a hajából. Vékony, karcsú a dereka, suhog rajta a fehér szoknya. Ezt a kislányt szeretem, ez lesz az én kedvesem, ez lesz az én csárdás kis feleségem...” Hajrá, a zene, jókedv!

Kezd hajnalodni, terítik az asztalt, hozzák a reggelit (früstöknek mondtuk), a jó zuzákból (fej, láb, máj) a jó savanyú levest. Mire eltakarították, jött a gunártánc. Ezt a vőlegénynek is kellett táncolni. Olyan jókedv lett, mintha most kezdődne a lakodalom. Sorban, párjával kört csinálnak, a kör közepén a gunár, egy hasáb fa a kezében. Egy kétfülű kosár is a közepén, abba ültetik a gunárt. Valcert muzsikálnak (úgy hitták: németes), ahogy a

gunár a darab fát földre dobja, mindenki párt cserél. Földre dobja a fát, odaugrik egy fehérnéphez, elragadja, akkor az a férfi pár nélkül maradt, az lesz a gunár. De minden gunár a tányérba kell tegyen kimondott összeget. Ez a mozsikásoké, ezt a vendégseregtől kapják. Ez gunáros. Mikor a mozsikások megunják, vagy látják, hogy a zsebek ürülnek, akkor a tárogatóval kezd gágogni. Abban a pillanatban a gunárt belényomják a kosárba, a vállukon kiviszik – hát ez az igazi gunár. Van olyan gunár, amelyik körömszakadásig védekezik, hogy meg ne tudják ültetni. Olyan férfikavarodás, mint egy világháború! De végül is egynek sem sikerül megúszni, a túlerő győz.

A gunáros után lassan szedelőzködik a vendég: az asszony népnek fejni kell, vinni a tejet, a jószágot ellátni. A férfiak még ott lábatlankodnak, míg az asszonyok dolog végeztével haza nem viszik.

Mán reggel nyolc-kilenc óra közben az új pár eltűnik valamelyik rokonhoz. Haza semmi esetre sem, mert utánuk mennek, és rossz taricskát felszalmáznak, abban viszik vissza az új párt. Már virradt. Reggel ugyancsak akad áruló, hogy hol aluszik az új pár. A menyecskének megengedik, hogy felöltözzön, mert a szép, gömbölyű kart vagy szép lábat, azt nem szabad látni (erre még boros fejvel es vigyáznak, a szép asszony vagy az új asszony nagyon meg van vigyázva, a férfiaknak gondjuk van arra, hogy senki az új asszonyt se meg ne sértse, se meg ne bántsa), az urát a taricskára kötik, ha az ellenkezik, de ha nem ellenkezik, akkor szépen bánnak velük, szépen felületik, és a feleségét szabad az öleben tartasa. Ha hideg van, az új férj is szabad felöltözzön. Úgy viszik vissza a bálterembe az utcán végig, nagy lármával, énekkel, kacagással, a falu szeme láttára. Elkísérik még a hívatlan vendégek is, és akkor megtisztelik a nézőket is. Ezen minden házaspár keresztül kell essen. Csak nagyon ritkán történik, hogy el tudjanak bújni. Sokszor a házigazda árulja el, és büszke, hogy ő adott helyet az új párnak, de jelenti egy pár perccel, hogy öltözzenek fel, és készen várják a lakodalomhoz tartozó mókát.

Minket nem vittek vissza, mert sok volt a torontálvásárhelyi vendég: az apám testvérei, a rokonság mind eljött – csak az apám nem. Igaz, az anyám nem is hívta a közös gyermekük lakodalmába. (Így nem volt, ki aláírja az esküvői bizonyítványomat. Én azt se tudtam, hogy erre valamikor szükség lesz. Esküvő után harminc esztendő múlva tudtam meg, mikor a gyermekeim részére ki kellett vennem az esküvőlapot.) Apám volt, és mégse volt...

Esküvőm éjjelén se volt, aki megvédjen a durva kezeztől. Ha apám lett volna, megvédett volna.

Volt egy nagynéném, ugyanabba a rokonságba ment férjhez. A sógor-nak eszébe jutott boros fővel a megölt öccse. Úgy éjfél felé a vendégek

kezdték fáradni, hát muzsikáltak hallgatót. Leültek a vendégek, ülve mulattak. Azt húzta a banda, hogy „Falu végén, kurta kocsmá, jaj, de hangos. Duhaj nótát játszik benne a cimbalmos. A nagy asztal csak úgy hangzik a sok bortól, mulatozó barna legény a galambom. Még azt mondják, mért mulatok olyan nagyon, kökényszemű barna kislány a galambom. Megesküdött, ráadták az ég áldását, annak iszom a keserű áldomását...” A sógor is igaz szívvél dalolt; könny szökött a szemébe: eszébe jutott a megölt öccse. Összeszorított fogakkal odaugrott hozzám, elmarkolta a menyasszonyi fátyolt...! De egyszerre tíz kéz is elmarkolta az ő kezét, és elszorították a keze inát. Ő tehetetlenül vergődött – de a fátyolnak nem lett semmi baja. Az egész vendégsereg megnémult, elszörnyedt. Ő meg csak ordította, hogy „megesküdél, rád adták az ég áldását, annak iszom a keserű áldomását”. Az összecsendült vendégsereg segített neki hazamenni. Akkor vettem észre, hogy az édesapám hiányzik.

Apa nélkül nőttem, nem volt aki megvédjen se széltől, se naptól. Felnőttem, mint vadmadár a vadonban. Soha egy szép szót nem hallottam. Elvetett gyermek voltam. Férfi a házunkban nem volt, csak szegény öregapó, aki már nyolcvanesztendő volt. Fehér haja; a házból már ki se járt. Az ő nevét viseltem. De ő semmitől nem tudott megvédeni. Falunkban azelőtt se történt, se azóta, hogy a menyasszony fejről le akarják tépni a fátyolt.

(Vége)

